

skoro sve, vjerovatno stoga što je korist za Osmanlije bila važnija od redovitosti u plaćanju. Tu je bio i faktor dvostruke špijunaže u kojoj su Dubrovčani bili stručnjaci. Balansiranje između istoka i zapada je bilo iscrpljujuće i nametalo skoro svakodnevno zasjedanje Senata na kojem se vagao svaki potez. "Na krpici tla", zaključuje dr. Miović "Dubrovčani su se borili za goli opstanak. Vrlo slikovito i duhovito historičar Luko Vojnović odgovara na optužbe za prevrtljivost, neiskrenost i dvostruku špijunažu: "Nisu oni krivi što su nevjerni, kriva je geografija."

Dokumenti pa i udžbenici za učenje osmanskog jezika iz Državnog arhiva u Dubrovniku svjedoče o ozbiljnosti koju su Dubrovčani pokazivali za obrazovanje vrsnih prevodilaca. Dubrovačka dragomanska škola je počinjala sa natječajem kojim su se dubrovački mladići pozivali da se prijave u tajništvo Kneževog dvora. "Mladići jezika" su dobijali plaćeno školovanje, pomoć i podršku. Vlasti bi po svim normama i današnjeg angažiranja stručnjaka, sa "hodžom" iz Istanbula sklopili ugovor na godinu dana, za obezbijeđen smještaj. Mladići bi svakodnevno imali časove kod "hodže", a dr. Miović podsjeća na jednog posebno omiljenog hodžu Omera kojeg su zbog njegove mudrosti zvali "Homer". Nadareni studenti bi nastavljali praktično školovanje u Istanbulu uz iskusne dragomane na osmanskom dvoru. Uzorni "mladići jezika" su savladavali pravila ceremonijala, stvarali prva poznanstva sa dostojanstvenicima, ali nije mali broj ni onih koji su padali pred porocima, vinom, kockom i bludom, zaduživali se, pa bi ih dubrovačke vlasti izbacivale iz službi. Dragomani su bili potrebni i u Bosanskom ejaletu, pošto je službeni jezik administracije bio osmanski. Posebno istaknuto mjesto u dubrovačkoj dragomanskoj školi pripada Mihi Zariniju⁵ koji je u svojoj dugoj radnoj praksi često boravio u Bosni, sa hercegovačkim sandžakbegovima i bosanskim namjesnicima raspravljao o političkim i trgovačkim problemima. Na bosanskom divanu je imao reputaciju "iskrenog čovjeka koji uvijek radi na dobrobit obiju strana", a dokumenti svjedoče da je uživao nepodijeljene simpatije Osmanlija i u Istanbulu. Nazivali su ga "krunom među dragomanima".

Postoji još jedna specifičnost u potezima dubrovačkih vlastodržaca: to je vjerovatno bila jedina zemlja koja je konzule u Istanbulu postavljala upravo dragomane. Autorica donosi dug niz zanimljivih detalja o radu lazareta, carine, ulozi dubrovačkog emina, poslanicima s Porte, imamu i mu-

da za vrijeme njegovog boravka nijedna žena ne nosi zlato ni srebro.

5 Radio kao dragoman 1727-65.

jezinu u Dubrovniku, Židovima u Dubrovniku... Nama ostaje da izdvojimo možda još podsjećanje kako se istočno od katedrale nekad nalazila palata u vlasništvu bosanskog velikaša Sandalja Hranica. Nju je naslijedio herceg Stjepan Vukčić po kojem je dobila ime "Hercegovina". Iako pravno nije bila njihova, Dubrovčani su u palati ugošćavali strane uglednike, a od sredine 16. stoljeća isključivo osmanske goste. Pored bunara zgrada je imala i tekuću vodu. U potresu 1667. godine "Hercegovina" je nestala, a ostali su arhivski dokumenti koji svjedoče o svemu rečenom.

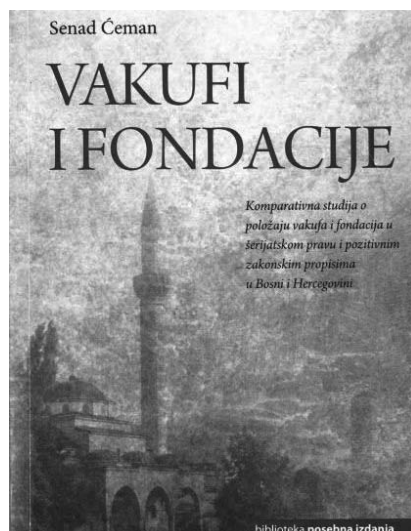
Još puno ovakvih detalja čitalac će naći u radu Vesne Miović. Inače, onima koji poznaju njen dosadašnji način pisanja autorica poručuje da je bilo vrijeme za napisati knjigu koja će o ovakvim temama govoriti jednostavnijim stilom. "Nakon 20 godina više ni razglednicu nije lako napisati bez fus-nota", kaže autorica, pa je trebalo vremena da se prilagodi drugačijem stilu. Koliko je uspjela u tome, svjedoči općepokazana zainteresiranost javnosti različitog obrazovnog nivoa za višestoljetni period historije Osmanskog carstva i Dubrovačke Republike.

Ramiza SMAJIC

STUDIJA O VAKUFU I NEVLADINOM SEKTORU

Senad Ćeman, *Vakuf i fondacije (Komparativna studija o položaju vakufa i fondacija u šerijatskom pravu i pozitivnim zakonskim propisima u Bosni i Hercegovini)*, El-Kalem, 2011.

Knjiga *Vakufi i fondacije* je magistarski rad autora Senada Ćemana odbranjen na

Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu. U podnaslovu je rečeno da se radi o komparativnoj studiji i to je ono što odmah uočavamo već na prvim stranicama ove knjige, da autor želi prikazati s jedne strane vakuf, vjersku instituciju ili zadužbinu, a s druge strane da je dovede u odnos s drugim sličnim pojmovima i institucijama koje danas poznaju savremena društva i praksa.

Zbog ove činjenice knjiga predstavlja relevantno štivo ili može se čitati i kao stručni priručnik za pravnike i advokate, koji se u praksi susreću s problematikom vakufa, ali isto tako i ekonomistima i političarima koji žele pozitivno djelovati u našem društvu, jer je vakufska problematika dio našeg ukupnog društvenog života. S druge strane, ulemi pruža priliku za jedno savremenije čitanje teme vakufa u ambijentu novih društvenih okolnosti s ciljem usporedbe sa savremenim iskustvima koja mogu pomoći da se revitalizira, osnaži ideja ali i institucija vakufa.

Autor je ukazao na činjenicu da su vakufi i fondacije institucije s dugom i bogatom historijom, da su se prvobitno razvile kao vjerske institucije s obzirom na univerzalni vjerski poziv za činjenja dobra i briga za drugoga. Vremenom, kako autor pokazuje, ova ideja će postati društveno prihvaćena i izaći će iz okvira vjerskih institucija, te je prisustvo ove ideje i institucija danas jedna od mjera demokratskog nepretka jednog naroda ili nacije. Danas se savremene države nadmeću u broju vakufa, udruženja, fondova, fondacija, zadžbina, neprofitnih organizacija i sl., jer su te brojke pokazatelji koliko su građani ili ljudi izvan političkog i ekonomskog establišmenta jedne države organizirani u dobrotvorni rad ili udruženja kroz koja ostavljaju svoje građanske interese. Što se tiče našeg bh. iskustva autor je ukazao na činjenicu da naše zakonodavstvo nije korektno prema vakufima, jer vakuf kao pojam, a i sve terminološke izvedenice ovog pojma, nemaju status građanstva u našim državnim pravnim aktima, nego se spominje samo u normativnim aktima Islamske zajednice, čime je pojam vakufa sveden na njegov čisto religijski aspekt. Naime, u našim pravnim aktima se ne spominje pojam vakuf, ali se na njega odnose propisi o udruženjima. Parlamentarna skupština BiH je 2001. god. donijela *Zakon o udruženjima i fondacijama*, koji je veoma važan jer je zagarantovano pravo svih lica u ovoj državi da pod jednakim uvjetima mogu ostvarivati i štiti svoje ljudsko dostojanstvo i međunarodno priznato pravo da se udružuju s drugima. Ovaj zakon se ne primjenjuje na vjerske zajednice, političke i sindikalne organizacije. Za ove oblasti su doneseni posebni zakoni. Za vjerske zajednice donesen je *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i*

vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini u kojem stoji da vjerske zajednice svojim aktivnostima uređuju koji njihovi unutrašnji organi imaju svojstva pravnog lica, koja će se kao takvim smatrati na teritoriji Bosne i Hercegovine. S obzirom na bogatu tradiciju prisustva vakufa na ovim prostorima i značaja kojeg je ova institucija imala u kulturnom i civilizacijskom razvoju Bosne i Hercegovine smatramo da se ova nepravda prema vakufu treba ispraviti, a knjiga nam pružna i mnoštvo razloga zašto se toga ne treba bojati. Ako pogledamo brojne primjere iz prošlosti da veliki broj naših gradova nekada, a dobar dio njih i sada, u svome nazivu imaju pojam vakuf, ili činjenicu da je nagla urbanizacija bh. gradova s početka osmanske uprave u BiH bila rezultat finsijskog poticaja brojnih vakufa i vakufskih kredita onda smatramo da je korektno i da se prema vakufu, pa i kao terminu koji je dio našeg savremenog jezika ali i duha, odnosimo s više odgovornosti. Naša stvarnost a i pravna praksa ukazuje na činjenicu da vakuf u stvarnosti živi, iako ga naši pozitivni akti ne spominju, što govori da naši normativni akti ne korespondiraju sa tradicijom i stvarnošću, te da se to treba mijenjati. Druga značajka ove knjige jeste u tome što autor sugerise da se pojam vakuf razumije u kontekstu savremenih pojmova i komparira sa savremenim iskustavima modernog svijeta. Fondovi, fondacije, zadužbine, udruženja, treći sektor, nevladin sektor, nevladine organizacije i civilno društvo su savremeni pojmovi i ustanove koje korespondiraju u većoj ili manjoj mjeri s pojmom vakufa kako je on koncipiran u šerijatskoj pravnoj nauci i afirmiran kroz bogato muslimansko iskustvo.

Za jednu državu poput naše, koja prolazi period tranzicije s tešnjom da se u mentalitetu a time i u praksi realizira ideja građanskog društva i civilne inicijative vrlo je važno da afirmiramo ove ustanove a time i kulturu uvakufljanja. Vakufi i fondacije u sebi nose ideju da pojedinac ili grupe zainteresiranih lica, okupljenih oko jednog cilja, čine dobro općoj društvenoj zajednici i da na taj načini djeluju u stvaranju jednog kvalitetnijeg, boljeg, humanijeg mjesta za život. Vakuf jeste vjerska ustanova. Vakuf nalazi poticaj za svoj čin u kur'anskim i sunnetskim savjetima, međutim u svome društvenom, civilizacijskom odrazu, ta ideja se ne realizira jedino i isključivo u usko vjerskim svrhama i ciljevima. Povjesno iskustvo govori da su vakufi uvakufjavali svoja dobra u različite svrhe, prije svih u vjerske a potom, u: edukativne, pa su se iz vakufskih fondova finansirale izgradnje škole, biblioteka ali i njihovo održavanje, zatim, općekorisne, humanitarne, privredne svrhe čime se utjecalo na opći ekonomski standard društva i dr.

Ideja navladinog sektora jeste da se pruži mogućnost civilnoj inicijativi tj. građanima da djeluju u društvu i u najširem smislu pomažu drugima ili potrebnima. Od šezdesetih godina prošlog stoljeća pored političkog i ekonomskog centra društvene moći, javlja se i treći civilni ili nevladin sektor. On je danas toliko važni za jedno društvo i državu da se koncepcija društvene organizacije itekako oslanja na ovaj vid pomoći.

Sve savremen države su zainteresirane da imaju jake fondacije i vakufe koji će svojim radom smanjiti pritisak na državni aparat i državne fondove. Mi smo na početku ideje civilne inicijative i zbog toga nam je ova knjiga važna, jer ideju vakufa dovodi u ovaj vrlo važan kontekst. Nvladin sektor pored pomoći potrebnima pruža priliku građanima i pojedincima da sami djeluju u vlastitoj zajednici i društvu. Vakif se za svoje dobro djelo nada nagradi od Allaha, dž. š., praveći hajrate, dobra, zadužbine i vakufe koji će služiti ljudima da im život bude bolji i da svoje životne ciljeve, na korist društva, uopće ili lakše ostvare.

Zbog svega rečenog, smatram da ova knjiga čitaocima daje jednu cjelovitiju sliku o vakufu, kao instituciji u korist cjelokupnog društva, a ne samo vjerske zajednice, i koju treba afirmirati. Knjiga otvara nove vidike i pruža novu perspektivu jednom širem čitateljskom auditorijumu u društvu koje se tek uči i formira da bude društveno aktivno i odgovorno.

Mustafa HASANI

KNJIGA BROJNIH PORUKA ČOVJEKU

Rifet Šahinović, *Poruke Kur'ana*, Semerkand, Sarajevo, 2010. – 332 str.

Tematsko raznovrsje

Širok je raspon tema kojima se bavi knjiga Rifeta Šahinovića. Tako se između korica ove knjige susrećemo sa: tefsirrom određenih kur'anskih sura i pojmova (dio I); pogledima na duhovne institucije islamskoga vjerovanja (dio II); teologiziranjem nekih temeljnih akaidskih tema i problema (dio III); analiziranjem Kutbovog *Zilala*, Đozinog idžtihada i metoda naučnog tumačenja Kur'ana (dio IV); raznim islamskim temama koje uključuju: pitanje autoriteta, poruke hidžre, Poslanikovu misiju, muslimanski kulturni preporod krajem devetnaestoga i početkom dvadesetoga stoljaća, pitanje tradicije i razumijevanja izvora te uloge i značaja džamije u životu vjernika (dio V).

No ovo tematsko i sadržinsko raznovrsje ove knjige zajednički povezuju: (a) njezin naslov – *Poruke Kur'ana*, tj. svim temama unutar knjige namjenjuje se didaktički cilj i svrha, i (b) nesumnjiva važnost i aktualnost predmetnih tema. Naime, Šahinović – inače profesor akaida u Cazinskoj medresi – u svojoj knjizi, na sebi vjeran i svojstven način, aktualizira ili komentira neke veoma važne duhovne, teološke i životne teme. U svojoj uvodnoj riječi autor veli da "još uvijek postoji potreba da se najaktualnije teme obrađuju i značenjski približavaju našim vjernicima". (str. 13)

Aktualnost tema

Dakle, teme u knjizi *Poruke Kur'ana*, prema njezinom autoru, jesu jedne od najaktuelnijih tema koje je potrebno objašnjavati i, kako kaže autor, "približavati" vjerničkom auditorijumu. Nije se teško složiti sa ovakvim pristupom profesora Šahinovića, pogotovo ako imamo na umu našu posvemašnju moralnu krizu i stanje nemara (gafleta) spram viših duhovnih kvaliteta ljudskoga života. "Kazali bismo da danas čovjek pati najviše od nedostataka duhovnosti" (str. 76), reći će autor u kontekstu poglavlja o duhovnim značenjima namaza. Vjerovatno u suočenju sa takvim *stanjem duha*, u kojem se mnogo toga relativizira, banalizira i dovodi u pitanje, autor će ispisivati poglavlje, npr., o pitanju autoriteta ili, pak, poglavlje o tradiciji i razumijevanju izvora. Ne treba posebno napominjati da su obje ove teme danas veoma aktualne i iziskuju elaboriranje i produbljeno razumijevanje. Također, s toga aspekta možemo motriti i autorovo tumačenje sura El-Kehf, Er-Rahman i El-Hudžurat, u kojima nam uspješno prenosi, otkriva i analizira svevremene *poruke* Božanskih ljekovitih Riječi. Kao primjer spomenimo poglavlje "Društvena etika u suri el-Hudžurat". Kur'anska sura El-Hudžurat pogađa u srž naših, vjerničkih, međusobnih odnosa de-